

Piarres Larzabal idazlearen ikuspegia

PIARRRES XARRITTON

Niri dagokit Larzabal idazlearen ikuspegi bat ematea, idazkiak biltzen ari naizelakotz eta argitaratzen. Erran behar dut berehala, langile argiak eta erneak badirelakotz orai, gu ez bezala trebe direnak tresna sofistikatuen erabiltzen, Iban Harluxet bezalakoak. Iban Haluxeti esker bezaraz, egun guti barne, Larzabal-en obren lehen lau liburukiak eskutan izanen ditugu.

Zer dira bada Larzabal-en obra horiek?

Bigarren aldia dut ari naizela horrelako lan bati. Ene esperientzia aipatuko dizuet beraz apur bat: Ezen Jean Etchepare mirikuaren obren biltzen ere ari izana naiz; orai bururatzera noa, duela hamar bat urte hasi nuen lana.

Baina badira diferentzia handiak batetik bestera; ez bakarrik beren aldetik, autoreak eta obrak guguz desberdinak direlakotz,

ene aldetik ere, Etchepare kasuan, nihaur abiatu bainintzen ene baitarik, zeren Lafitte gure ikasle zenak erranik sinesten bainuen, Etchepare norbait bazela, merezi zutela haren obrek biltzea eta argitaraztea. Nihaurk beharrez hori hurbiletik ikusi, abiatu nintzen: Euskaltzaleen Biltzarren laguntzari esker, lau liburu lodi argitaratu ditu Elkar-ek, eta laster eginen boskarren bat; 2.000 orrialdez gora, orotara; langile gaitza baitzen haatik Etchepare mirikua!

Nihaurk beraz idazlea bera, bizi zeno batere ezagutu gabe, saiatu naiz ikusten, nola obrek adiarazten diguten gizona.

Hemen aldiz, ez dira gauzak berdin iragan: alde batetik Larzabalak berak, bere ordenuan, bizpalau adiskidei utzia zigun lan hori gure gain: Badakizue alabaina zein errazki ari zen Larzabal idazten; ez anitzak bezala, hau

ezar eta hori ken; heldu zen bezala, iturritik bezala, goxoan ari zen Piarres izkiriatzen. Eta gero eman papera galdegina zionari, ez zen gehiago deusetaz arrenkuratzen.

Horra zergatik, Etcheparentzat aski banuen Baionako Erakustokian dagoen EUSKUALDUNAREN bilduma ikertzea, haren artikuluen aurkitzeko, Larzabalentzat paperak oro bazter guzietan sakabanatuak ziren, eta haien eskuratzeak berak emaiten du lan.

1.- Kazetaritza

Ehunka eta milaka badira Larzabalen artikulua, lehenik bildu beharko direnak: Batzuetan sinatuak izernorde batekin, hala nola, "Kostatarrak", "Goratik", edo berdin sinadurarik gabeak, barraiatuak, ENBATAN, HERRIAN, Donibane Ziburuko apezten DENAK ARGIAN, berak Hazparnen zelarik ateratzen zuen gazteen aldizkarian —hau naski Bernat Amestoy-ek bilduxea duena— eta azkenik Frantziako irratan eman zituen lehen euskal emanaldietako paperak Roger Idiartek eskuratu dizkidanak. Lan gaitza baliteke hor gazte batentzat, eta botatzen dut amua, norbait lot dakion.

Merezi luke lanak, zeren baitira hor artikulua batzu beren auto-rea eraman zutenak auzitegieta-
ra. Baina ba ote da idazle funtsezkorik, Jaungoikoaren auzitegi handira joan baino lehen, ager-

Bestalde langile handiak ziren bai bat ala bestea, baina Etchepare kazetaria zen orozgainetik; sail asko ez ditu hunki ere, hala nola antzerkia edo bertsolaritza.

Larzabalek berriz sail guziak landu dituela erran dezakegu eta kazetaritza hasteko, aitortuko dut berehala ene bekatua: Ez ditut ene argitalpenean agertuko Larzabalen artikulua; lan gehiegi baita eta ez baitut kurailerik lan horri lotzeko; amar urte gutiago banitu menturaz!...

tzen ez denik behere honetako auzitegieta?

Oroitzen gara artikulua bakar batek, Algeriako gerla denboran, eraman zituela Larzabal eta Lafitte HERRIAen zuzendaria, jujeen aitzinera, artikulua horretan agurtu baitziren "Fellagha" delakoak: Bekatu handia orduan, geroztik ordea... Badakizue, handiek handiei oro barkatzen eta, lehengo "terroristek", gaurko ministroek, atea zabal dituztela Eliseoko baratzeetan.

Dena dela, artikulua horretaz bestalde, beste franko behar litzetke ikusi Larzabal kazetariaren berezitasunen ongi zehazteko. Hala nola Hiriart-Urruty-ri konparatu begeneza, —Hiriart-Urruty xaharraz naiz mintzo, Manex Hiriart-Urruty lehen hura izan baitugu euskaldun kazetarien aita—

eta Larzabalek haren erraztasun eta jario aberatsa baldin bazuen ere haren maleziarik ez zuen, Larzabal hemen ere gizon on bat bezala mintzo baitzen: maleiarik gabe, baina garbi mintzo, aitzurle ona bezala, jo eta jo, pikoa bali eginez ari, eta bere ditxolari dohain ederraz maiz baliatuz.

2.- Predikuak

Bigarrenik aipa ditzagun predikuak.

Baditugu zenbait, Larzabalek berak argitaratuak, "Nere Mendiskatik" deitu liburuan.

ETA-ko hilen gorputzak ekartzeko zituztelarik Zokoa-ko elizara, eta oraino beren liturgia bereizia eta berria asmatua ez zutelarik, Elizatik kanpo, eskubide osoarekin geroztik egin duten bezala, orduan. Zokoako apezak erraten zien bere apez hitza. Hitzaldi horiek ditu bildu bere liburuan eta nik ez ditut komentatuko. Bakoi-tzak ikus ditzala diren bezala, bere teologiarekin edo filosofiarekin.

Badira beste batzu ere argitaratuak izan direnak, hala nola euskaltzale batzuen ohoretan eman zituenak, haietan hobere-netarik beharbada, Hazparneko auzapez eta euskaltzain Pierre Broussain zenaren omenaldirako Hazparneko elizan eman zuena.

Baina badira besteak, haizeak eramane dituenak. Haizeak era-

Aitor dezagun menturaz tema bera gehiegi errepikatzen zuela batzutan, irakurlea aspertzearaino, baina ohartzen gara ez dela hori apezken edo xaharren gaitza bakarrik, ikusten baitugu badela gutartean, terrenta bera errepikatzen baizik ez dakien gazte asko. Baina bego horretan!

maiten dituenetan ordea, hodeientzat bezala, badira batzueuri xorta zenbait ixuri-ta, urrun-tzen direnak. Besteak aldiz, lurrean barna sartu den euria utzi dutelarik, eramane ditu haizeak. Badakit Larzabal-en predikueta-rik anitzak honelakoak zirela, baina zer ziren zuzen jakiteko, behar harko ziren entzunak izan, eta nik Zokoako predikuak ez ditut entzun. Hazparnekoak ordea, zenbait bai.

Larzabal bikari gazte zen denborakoak, entzun ditut: predikuak eta haien komentarioak. Komentatzen baitziren haatik biharamunean, lantegietako langileen artean, bikariak deitzen zituen "elhe kofoinetan".

Eta gero apezken artean, jaun erretor xaharrak entzunak baitzuten alabaina bere bikari gaztearen hitzaldiak; eta erraten zuen, bi eskuak poliki thorratuz honela: "Très bien, très bien!...", "ongi, ongi, izigarri ongi!..."

Bere zuhurtzia handiarekin ikusten zuen erretorak, baitezpa-

dako egia handi zenbait hobe zirela bikariaren gain uztea, zeren bikariak joaiten baitira, erretorak aldiz gelditzen. Horra zergatik, bere xokotik, goxoki entzuten zituen, Mirande xaharrak, Larzabal gaztearen predikuak, adiarazi beharrezko egia handia, gain hartarik jautsarazten zituztenak.

Hazparneko gizon zuhurrek berriz, egia berak hartzen zituzten bizkarrera, kokotsa bi ukamiloen gainean pausaturik, tarte halako irri "asiatiko" batekin, —bete bikari lagun batek zioen bezala—, komentatzen zituztela han berean: "Uste duka? Lartxabalek berak pentsatua dikek bai hori ere...".

Zer ote zen bada Lartxabalek berak pentsatu?

Jesusen zuen bada aipatu kameluaren itxoria: aberatsak nekezago sartuko baitira zeruan, orratzaren ziloa deitzen zen Jerusalemeko atean kameluak baino. Baina hori ez zekiten Hazparneko etxejoaun guziek, aski mugatua baita naski Hazpandar zenbaiten teologia. Hobeki ezagutzen zuten heik Lartxabal bikaria, eta bazekiten, handiak eta puxantak ez zituela biziki maite; ez eta ere haatik haiek hura.

3.- Bertsu ta Ditxo

Predikuen ondotik Larzabalen bertsuak.

Bere lehen bertsuak araz, hamalau urteak bete zituen egu-

Dena dela, bere egia handiak ez zituen Larzabalek predikatzen, "gaineneko misionestek" bezala, prediku luze luze, ezin trenkatuzko batzu eginez, ez eta bereziki orro gaitzean botza gora altxatuz. Bere prediku guzia doinu monokordio berean emaiten zuen bikariak eta dena ere beti labur: labur eta fin; fin orozgainetik, horrek baitzion gehienik min emaiten entzuleari.

Maiz ebanjelioko pasarte batzu, denboraren poderioz edo apezen gantzutzez, errautsak estaliak edo olioak leunduak zituellarik, Larzabalen lana zen errauts horren harrotzea, olio azalaren kentzea, eta ebanjelioren, bere gordinean, bere bizitasunean agertzea; guziz aditua zen horretan Hazparneko bikari tipia.

Prediku horiek oro geroztik ez ditugu erraz bilduko, haien oroitzapena bera denboraren haizeak eramana du. Prediku bat badugu halere argitaratzen ahaliko duguna: bere ehortzetako predikua, —aprezaren azken elizkizun ala antzekilariaren azken antzerki?— berak prestatu baitzuen, Roger Idiart adiskideak eman zezan; honek egin zuen bezala.

nean egin zituen, eta Piarres Lafitte, haren orduko irakaslearen paperetan aurkitu ditu P. Andiazabal-ek.

Uztaritzeko apezgaitegiko bertso horiek salatzen digute Piarres Larzabal sortu zela, aita gerlara joan zen egunaren biharamunean, 1915eko maiatzaren zazpian, zazpiak eta hogeita hamar minutetan.

Geroago ere lehen bertso horiek bezala, Larzabal-en idazkiek maiz adiarazi dizkigute haren biziko gora-beherak eta harat-hunatak, baina bertsoarako erraztasun handia izanagatik ez zuen bertso horien iduriko beste antzirik eman guk dakigula. Antzerki batzuen beharorduetan bakarrik baliatu izan du bere dohaina.

4.- Kondairak

Larzabal kondalaria gogoratzearekin, ohartzten gara Euskaltzealen Biltzarrak orduan antolatzen zituen lehiaketetan Larzabal gazteak irabazi zuela sari andan bat, hala nola "Allande eta hiru astronomuak", lehen saria izan zuen ipuina, berak asmatua.

Asmatzen bazekien alabaina, irudimen aberatsa baitzuen, eta ez bakarrik idazkietan, baina eguneroko bizian eta asmuetan. Ongi ezagutu dutenek hori bada-kite: Hala nola Zokoan eliza bat egin behar zuela, ez zuen arkitekta beharrik izan; berak asmatu zuen eliza berriaren plana; ikuslier eta aditu askoren arabera, egia erran, aski berezia.

Irudimena bai beraz, baina besterik ere bazuen gure idaz-

Hor dugu bizkitartean "Bakearen urtsoa", hain ezaguna, eta horrelako kantu bat edo beste.

Bertsolari bezain, ditxolari paregabea zen ordea Larzabal: oroit gaitezen Bordaxuri zaharrari herriko gazteriak botatzen zizkion ateraldiez, edo apezpikuari Matas-ek ihardetsiez...! eta artikuluetan edo kondairetan ustegabetarik bezala, ereiten zituen erranaldi eta hitz-joko xoragarriez; horretan agertzen zaigula gure idazlearen beste talendu aberats bat.

leak, eta bereziki oharmena. Zerk du hain zuzen markatzen artista, oharmenak ez bada? Ohartzten baitzaio artista, zuk eta nik ikusi ez dugun mila gauzari.

Kondatzen zigun jaun auzapezak, nola Piarres Larzabalekin joaten zirelarik Azkaindar gazteak mendira, beti zerbait ikasten zuten.

Hain zuzen idatzi zituen Piarres-ek GURE HERRIAN eta EUSKARAN etnografia kutsuko dotzena bat artikulu ohargarri: "Euskaldunak eta landareak", "Euskaldunak eta koloreak", "Euskaldunak eta medikuntza". "Euskaldunak eta aroa", "Betisoak", "Aldaira", eta horrela.

Eta menturaz hor aurki genitzaque Larzabalen testu landue-nak; nahiz aitortu behar den ez

zuela ez gramatikaz ez hiztegi-az ez literaturaz hanbat axolarik gure adiskideak eta hatzemanen ditugu haren antzerkietan berdin nahastekaturik. Azkaingo aditza eta Hazparnekoa, Etxalarkoa edo Zokoakoa, edo Hondarribiakoa.

5.-Oroitzapenak

Oroitzapenak hiru kapitulutan sartzen ditut: bat egina da, baina, menturatuko ote naiz erratera? —nahiz ez duen hitz horrek Larzabal izituko—, “bahitua” digute, ez baitugu norbaiten baimenik ukaiten haren argitaratzeko; hura da beraz “Anaiartearen historia”, noizpait agian hale-are agertuko dena!

Gero badira beste bi kapitulu, bat osoki garbian emana, “Zokoako parrokiaren historia” eta bestea, “Hazparneko bikarigoaren historia”, oraino lan puska

6.- Antzerkiak

Zerk eman dion Piarres Larzabali idazle fama handiena, denek badakigu: Antzerkiak, dudarik ez da. Antzerkiak idatzi ditu alabaina dotzenaka, zuzen ez dakit zenbat. Dakidana da 42 baditudala orai nihaurk bilduak eta argitaratuak lau liburukitan, ez baita guti.

Antzerki horiek zer nolako dira? Badira batzu, egileak zioen bezala “jostakinak” eta lehenbizikoak horrela dira; jostatzeko eginak.

Kondairen sail berean sartu behar ditut kondaira berezi batzu, egilearen oroitzapenak kondatzen dizkigutenak. Zeren antzerkietako lau liburukien ondotik, beste bi liburuki izanen ditugu, bat ipuinentzat, bestea oroitzapenentzat.

emanen diguna, zeren historia egin ondoan, pasarte berri asko igorri baitzizkidan egileak berak, oroit arau, artetik sartzeko.

Aitortu behar dut bestalde, Larzabalek irudimen aberatsa zuela erran dugunezkerok, batzuetan irudimen horrek oroimena apur bat nahasi diokeela, gutarik bakoitzari gerta dakigukeen bezala. Ez ote ditudan “memoria” horiei, “kontra memoria” batzu parean jarri behar, banago go-goeta; baina bego hori biharko! eta goazen antzerkietara!

Lehena idatzi zuena, 15 urteetan, “Piarres Zozo”, jostakina zen. Eta gero Hazparnera etorri zelarik bikari gazte, aitzinekoek bidea eginik aurkitu baitzuen, Mirandek, Zaidunbidek, Leon Leon-ek eta bestek, jostatzeko “komedietarik”, erraten zen bezala, hasi zen.

Ondotik fama, bapatean etorri zitzaion antzerkilari berriari, eta hona nola: Hazparneko berriketariak, Pierre Duhour adiskideak,

eman zuelarik berria, HERRIA as-tekarian, "Haritz-Barne"-ko gas-tez prestatzen ari zutela ikusgarri berezi bat, hobeko baitzuten menturaz burasoek haurrik ez ha-
ra igortzea, hori aski izan zen jendea burrustan biltzeko auzo herri guzietarik eta urrunagotik ere, "Etxahun"-en ikustera.

"Etxahun"-ek zion beraz eman Piarres Larzabal-i, zazpi Euskal Herrietan gaindi, bere antzerkilari ospea. Eta erran behar dut, gaur ere, obra ederraren itxura kausi-
tzen diodala, nik segurik, "Etxa-
hun" horri.

Gero etorri ziren nasaiki eta desberdinki beste guziak. Nor-
baitek galdegin digu, ea behar ote genituen baitezpada argitara-
tu guziak, ala bakarrik obra na-
gusiak ez ote ziren askiko?

Ez zait iduritu bereizketa hori
egin behar nuela; bildu ahalak
oro eman ditut, diren bezala; ez
baitzuen egileak berak nahiko,
ez zen hura, bazela, sinets gene-
zan.

Egia da alabaina Larzabal-ek
egin dituela obra arinak, balio ti-
pikoak, jostatzeko bakarrik egi-
nak. Bainan horien ondoan
badira ere hazta handiko obrak,

7.- Oroitzapen

Eta azkenik, bururatzeko,
oroitzapen tipi bat:

Gazte nintzen orduan eta gaz-
tekin nenbilen aholkulari bezala.
Baionan bagenuen apezpiku bat

herriaren problemak kontzientzia-
ren arazoak agertzen eta mentu-
raz argitzen dituztenak eta ez,
ezagutzen ditugun batzuen arti-
kuluak, kantuak ala kantikak be-
zala, abertzale kutsu erraz baten
ziloan erortzen direnak.

Anitzentzat bizkitartean, "Orrea-
ga", "Ibaineta", "Mugari tiro!" eta
horrelakoen autore "abertzalea"
besterik ez da Piarres Larzabal.

Es da hori zuzena, baina ho-
rren ikusteko obra osoa behar da
kurritu. Hala nola Frantziako
Iraultzaren mendeurrena ospa-
tu behar omen den urte haue-
tan banago zergatik Euskal
Herriko antzerki taldeek ez digu-
ten aurkeztu ez "Sarako Lorea"
ez "Osoak Artaldean".

Erraña da idazle guziak, hil
ondoan, egon ohi direla apur bat
"Purgatorietan". Gure Piarres,
purgatorietan daukate menturaz
oraino, gure antzerkilariek; moda
berriak alha baitira bestalde gure
Herrian, eta behar baitzara beste
mundu galdu batetako zoko eze-
zagunenetik etorria izan, arrakas-
ta apur bat izateko gutartean.
Moda guziek egiten dute beha-
rrik beren aldia, eta honek ere...

euskalduna ez zena, baina eus-
kaldunetarik biziki hurbil bizi ze-
na, mendiko gizona zen, Alpetar-
rik etorria eta Terrier zuen izena.

Iduritu zitzaion misioneak be-

har zituela emanarazi gure kostaldean eta Frantziako Iparralde-tik deitu zuen, Henry izeneko fraile aditu bat, hantik laster apezpikutu beharra zena. Niri tokatu zitzaidan delako Henry hori, Kostaldeko apeztxetan, ene beribil koxkorrekin paseiaraztea.

Baionatik Donibane Lohizuneko Bidarteko eliza bazterrean ikusi zuen gure Henry-k, kolorezko horma zabal eta xut bat. Zer zen hori galdegin zaidanean, ahal bezala adiarazi nion pilota plaza zela. Sinetsi ninduen, eta nik ene baitan, egin nuen: "Egiazko misionesta! Konbertitu behar gaituen hauentzat zinez arrotza!".

Zokoara heldu ginelarik, utzi nuen luzaz buruz buruan Larzabal apezarekin, eta atera zelarik

berehala etxeko bidea hartzen galdetu zidan: "Zer mila debru ari da gizon hori hemen? Noiz dute bada apezpikutegira deituko?" edo hitzez hitz: "Mais, dites mi, qu'est-ce qu'il fout ce type la ici? Qu'est-ce qu'ils attendent pour l'appeler à l'évêché?".

Sari ederra hitzeman nion ene misionestari, xokolatezko medaila, sekula heltzen bazen Larzabal-en apezpikutegian sartzera.

Ez dut errate beharrik, gure gizartearen eta elizartearen egiturak ezagutuz geroz zuzen den bezala, Piarres Larzabal Zokoan hil eta ehortzi zutela. Bainan uste dut noizbait gure gizona, eta haren obra ere, onartua izanen dela, den bezala, bere balioarentzat. Agian laster!